

**12 00 02 КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУДЕБНЫЙ
ПРОЦЕСС; МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО**
12 00 02 CONSTITUTIONAL LAW; CONSTITUTIONAL TRIAL; MUNICIPAL LAW

УДК 342

ББК 67.400.7

АСОСҲОИ ҲУҚУҚӢ - КОНСТИТУТСИОНИИ БУЊӢДИ ДАВЛАТИ ДУНЯӢИ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	Джавхарова Мадина Мухторовна, муаллими калони кафедраи ҳуқуқи конститутсионии ДДҲБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ СВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН	Джавхарова Мадина Мухторовна, старший преподаватель кафедры конституционного права ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)
CONSTITUTIONAL-LEGAL FOUNDATION OF SECULAR STATE BUILDING IN TAJIKISTAN REPUBLIC	Djavharova, Madina Muhtorovna, senior lecturer of the Constitutional law department under TSU LBP (Tajikistan, Khujand) E-MAIL: Lotos_2680@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: конститутсия, давлати дунявӣ, озодии виҷдон, озодии эътиқоди динӣ, давлати демократӣ, секуляризм, ҳуқуқи озодӣ, дин ва ҷомеа, дин ва давлат

Асосҳои ҳуқуқи конститутсионии рушди давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Намудҳои давлати дунявӣ мавриди таҳлил қарор дода шуда, онҳо ба се намуд гурӯҳбандӣ карда шудаанд. Инчунин меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба давлати дунявӣ мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Қайд карда мешавад, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи асосии ҳуқуқи пайдори давлати дунявӣ дар кишвар ба ҳисоб рафта, дар меъёрҳои худ зояҳои пешқадами ҷамъиятию сиёсӣ ва принципҳои асосии бунёди давлати дунявиро таҷассум намуда, ба ҳар як шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи ҳуқуқи озодиҳои худро оид ба эътиқоди динӣ ва озодии виҷдон кафолат додааст.

Ключевые слова: конституция, светское государство, свобода совести, свобода вероисповедания, демократическое государство, секуляризм, права и свободы, религия и общество, религия и государство

Посвящена конституционно-правовым основам развития светского государства в Республике Таджикистан. Осуществлен анализ разновидностей светского государства, которые группируются на три группы. Также анализируются нормы Конституции Республики Таджикистан, посвящённые светскому государству. Отмечается, что Конституция Республики Таджикистан выступает главным правовым источником укрепления основ светского государства в стране, которые отражают в своих нормах передовые общественно-политические идеи и основные принципы построения светского государства и гарантируют каждому гражданину Республики Таджикистан свободное осуществление своих свобод на вероисповедание и свободу совести.

Key-words: Constitution, secular state, freedom of conscience, freedom of persuasion,

democratic state, secularism, rights and freedoms, religion and society, religion and state

The article dwells on constitutional-legal foundations of secular state development in Tajikistan Republic. The analysis of secular state varieties which are divided into three groups is carried out. The author analyzes also the norms of Tajikistan Republic Constitution dealing with a secular state. It is underscored that Tajikistan Republic Constitution acts as a principal legal origin of consolidation of secular state foundations in the country which is their norms reflect progressive social-political ideas and major principals of secular state building and guarantee free realization of freedom for conscience to each citizen of Tajikistan Republic.

Бо қабул гардидани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар байни дигар истилоҳҳои сохти конститутсионӣ, ба монанди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, истилоҳи «давлати дунявӣ» дохил карда шуд, ки дар алоқамандӣ бо давлати ҳуқуқбунёд ва демократӣ будан моҳиятан муҳимтарин нишонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон баромад менамояд. Бинобар аҳамиятнок будани мазмуни истилоҳи «давлати дунявӣ» ва муайян намудани алоқамандии категорияи мазкур бо дигар категорияҳои дар моддаи якуми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардида, зарур аст дар доираи мақолаи илмӣ асосҳои конститутсионии бунёди давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро дида бароем.

Дар тафсири илмӣ-оммавии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин омадааст: «давлати дунявӣ чунин давлатест, ки дар он ҳеҷ як дину мазҳаб ҳатмӣ ё худ афзалиятнок ҳисобида намешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ягон дин ба ҳайси дини давлатӣ ва расмӣ шинохта нашудааст, ҳама дину мазҳабҳо дар доираи муқаррароти мазҳабҳо ҳуқуқи баробари мавҷудият доранд» [7, с.46 - 47].

Воқеан дар ҷаҳони муосир назария ва амалияи давлати ҳуқуқбунёд, демократӣ ва дунявӣ оҳанги бештар пайдо намуда, дар конститутсияи тамоми кишварҳои ҷаҳон сабт гардидааст, ки барои навсозии ҳаёти давлатию ҳуқуқии аксари мардуми сайёра мусоидат кардааст.

Таърихи афкори сиёсӣ ва ҳуқуқӣ чун як соҳаи дониши илмӣ барои таҳлили илмии таърихи тӯлонии ташаккул, инкишоф ва вазъи кунунии афкори сиёсӣ ва ҳуқуқи башар аҳамияти илмӣ-назариявӣ ва методологӣ дорад. Дар соҳаи таърихи афкори сиёсӣ ва ҳуқуқӣ мутафаккирону файласуфони зиёд асарҳои илмӣ эҷод намудаанд. Ҳамзамон муҳаққиқони зиёд, гарчанде назарияи сиёсиву ҳуқуқии хешро пешкаш накардаанд, вале дар омӯзиши давлати дунявӣ дар таърихи афкори ҳуқуқӣ саҳми арзанда гузоштанд ва ин таҳлили илмӣ то ҳол идома дорад.

Бояд таъкид намуд, ки бештари мутафаккирон якҷоя бо пешниҳоди назарияи мустақили хеш ҳамчунин афкори пештараи сиёсӣ ва ҳуқуқиро таҳлил намуда, дар хусуси асарҳо, ақидаҳо ва назарияҳои мухталиф иттилоъ медиҳанд. Назарияҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дар заминаи назарияҳои пештара, мафкура, ҷаҳонбинӣ ва шаклҳои шуури ҷамъиятӣ ташаккул меёбанд. Мутафаккирон ба таҳлили таърихи афкори сиёсӣ ва ҳуқуқӣ тавачҷӯх зоҳир менамуданд [4, с.27-35].

Мутафаккирон, ба монанди Марсили Падуанӣ (тақр. 1275-тақр. 1343), Чон Уиклиф (1328-1384), Мартин Лютер (1483-1546), Томас Мюнсер (1490-1525), Жан Калвин (1509-1564), Этен Ла Бозси (1530-1563), Владимир Мономах (1053-1125), Нил Сорский (1433-1508) ва дигарон ҳамчун асосгузори ақидаи секуляристӣ ба ҳисоб мераванд. Дар асри ХХ бошад яке аз тарафдорони ақидаи давлати дунявӣ, маъруфтарин пешвои ҳаракати озодихоии миллӣ ва бузургони дини Ҳиндуия Маҳатма Ганди мебошад, ки дар арафои

бадастории истиқлолияти Ҳиндустон гуфта буд: «Ман қасами вафодорӣ ба дини худ хӯрдам. Ман ба марг аз барои вай ҳозирам. Аммо ин кори шахсии манасти. Давлат ба ин ҳеч муносибате надорад. Давлат дар бораи некӯаҳволии дунявии шумо, саломатии шумо..., муносибатҳои хоричӣ, асър ва ғайра ғамхорӣ мекунад, на дар мавриди дини ману шумо. Ин – ташвиши шахсии ҳар шахс аст» [6, с.654 - 656].

Секуляризм – ин консепсияест, ки мувофиқи он ҳукумат ва сарчашмаҳои ҳуқуқӣ аз ҳар навъи дин ва эътиқоду таълимотҳои динӣ ҷудо мебошад [3, с.508]. Ё ба дигар маънӣ секуляризм ин дунявӣ кардан, аз дунё истифода кардан ва баҳра бурдан аз дунёст. Яъне, ин раванд ва марҳилаи гузариши моликият ва ҳокимият ба дасти ҳокими ғайридинӣ ва ё дунявӣ мебошад. Бештар ду навъи секуляризм: секуляризми сиёсӣ ва секуляризми фалсафӣ мавриди таваҷҷӯҳ ва тадқиқ қарор дорад [8, с.42]. Секуляризми сиёсӣ ба маънии он аст, ки дар давлатдорӣ ягон дин мақоми давлатӣ надорад, дин аз ҳокимият ҷудо аст, ҳукумат ба ягон дине тобеъ нест ва давлат бидуни пуштибонӣ аз дине кори худро пеш мебарад ва афзалият ба ягон дине дода намешавад ва эътиқод доштан ё надоштан ба дине кори шахсии ҳар фард махсуб меёбад. Ин бо маънии плюрализм бисёр наздик аст, ки дар ҷомеа як навъ гуногунакидагӣ эътироф карда мешавад. Секуляризм ҳамчун як консепсия ва назарияи фалсафӣ сиёсӣ ба таври табиӣ дар Аврупо пайдо мешавад. Табиӣ ба он маънӣ аст, ки ба вучуд омадани секуляризм аз хостаи ягон мутафаккире вобаста набуда, он раванд баробари ивазшавии тафаккури мардум ва тағйир ёфтани сохти сиёсӣ фарҳангии ҷомеа ба миён омад. Ин ҷо суоле ба миён меояд, ки чаро секуляризм дар замони Эҳё дар Аврупо ба миён омад? Асосан ду далел ё худ ду ҳодиса боис гардид, ки секуляризм дар Аврупо ба вучуд ояд:

- якум, баъди ҳазорсолаи ҳукумати дини масеҳӣ дар Аврупо дар асрҳои XV-XVI илм ба яке аз марҳилаҳои рушду такомули хеш расид ва мутафаккирони зиёд андешаву назарияҳои навро нисбати табиату коинот ва инсонро ҷомеа офариданд.

- дувум, ҳамчунин як ҳодисаи дигаре, ки дар ин давра рух дод, ин ба шохаҳо тақсим гардидаи масеҳият ва ба вучуд омадани низову муноқиша дар дохили ин дин мебошад. Дар масъалаи ақидаҳои илмӣ дар хусуси давлати дунявӣ ҳам дар адабиёти Ғарб ва ҳам дар адабиёти ватаниву русӣ ақидаи мавҷуд аст, ки гӯё асосгузори давлати дунявӣ (секулор) танҳо Ғарб, яъне давлатҳои Аврупо бошад. Ақидаҳои давлати дунявиро мо дар эҷодиёти мутафаккирони Шарқ, аз ҷумла мутафаккирони тоҷику-форс низ аз ҷумла А. Ҷомӣ, У. Хайём, Ҳофиз ва дигарҳо дида метавонем. Давлатҳои дунявӣ, ҳадди ақал се намуд ҳастанд: намуди якум, кишварҳои мебошанд, ки бо вучуди расман ҷудо набудани иттиҳодияҳои динӣ аз давлат, қонунҳо ва қонуниятҳои дунявӣ дар он кишварҳо амал мекунанд. Ба ин намуди кишварҳо Британия Кабир, Италия, Испания, Полша ва ғайра дохил мешаванд [2, с. 83].

Намуди дувум, он кишварҳои мебошанд, ки дар онҳо бо вучуди аз давлат ҷудо будани иттиҳодияҳои динӣ байни дину давлат ҳамкориву ҳамроҳӣ, алахусус дар умури тарбияи маънавию ахлоқӣ ва барангехтани рӯҳия милли-ватанхоҳӣ, ватандӯстӣ ҳукмрон аст. Ин намуди дунявият дар Фаронса, Олмон, ИМА, Федерасияи Русия, Туркия, Ҳиндустон, Тоҷикистон амал мекунад. Дунявият дар ин кишварҳо ба маънии бе динӣ ё атеистӣ будан нест. Дар ин давлатҳо озодии вичдон ва эътиқоди динӣ кафолат дода шуда, аҳолии ин кишварҳо диндорӣ худ ва эътиромӣ худро ба дини кишварашон пинҳон намекунанд. Намуди сеум давлатҳои дунявӣ атеистӣ мебошад, ки дар он дин воқеан ҳамчун муҳити муносибатҳои шахсӣ хусусӣ аз ҳама соҳаҳои низомӣ давлатӣ ҷудо мебошад.

Тоҷикистон давлати соҳибхитиёр буда, мустақилона, бе даҳолат ё фишори беруна сиёсати дохилӣ ва хориҷиашро амалӣ месозад. Тоҷикистон давлати дунявӣ буда, дар асоси принсипи ҷудо будани иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ва ба қорҳои давлатӣ мудохила накардан ғайолият мебарад. Низоми дунявият мутлақ будани як идеологияро дар сатҳи давлатӣ аз байн бурда, барои ташаккул ва инкишофи илму дониш имкон фароҳам меовард [2, с.38 - 42].

Конститутсияи ҳар як давлат барои афроди он қонунномаи зиндагӣ ва барои аҳли башар шиносномаи он давлат ва мардумаш аст, зеро дар ин санади муҳим марому мақсади ҷомеа, роҳи сиёсии интиҳобкардаи он, меъёрҳо ва принсипҳои сохти давлатдорӣ вай дарҷ мешавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади бунёди ҷомеаи адолатпарвар (дебочаи Конститутсия) як қатор ҳадафҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии стратегӣ, ба монанди баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ, таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ, саноатикунонии босуръат, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандон, қонунията тартиботи ҳуқуқӣ, вусъати прогресси илмӣ-техникӣ, ҳамкориҳои сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ бо кишварҳои хориҷӣ, таҳкими сулҳ ва амнияти ҷаҳон, муҳофизати давлат, таъмини соҳибхитиёрӣ, истиқлолият ва тамомияти арзии ҷумҳурӣ дар пеш гузоштааст. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 чун бисёр конститутсияҳои кишварҳои дигар дар меъёрҳои ҳуқуқии худ ғояҳои пешқадами ҷамъиятию сиёсӣ ва принсипҳои асосии давлати ҳуқуқбунёд, демократӣ ва дунявиро таҷассум намуда, халқи Тоҷикистонро ба дастовардҳои таърихӣ тамаддуни муосир ҳамроҳ менамояд [7, с.46 - 48].

Яке аз хусусиятҳои конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамин аст, ки тибқи муқаррароти моддаи якуми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати дунявӣ эълон, эътироф ва мустақкам карда шудааст. Маҳз Конститутсия сарчашмаи асосии сиёсиву ҳуқуқии бунёд ва пойдории давлати дунявӣ дар кишвар мебошад. Танҳо дар Конститутсияи Тоҷикистон самтҳои асосии идеологӣ барои ҳифз ва таҳкими минбаъдаи моҳияти дунявии давлат роҳандозӣ шудааст. Маҳз конститутсияи пояи меъёриву ҳуқуқӣ ва заминаи идеологиро дар рушди институтҳо ва арзишҳои давлати дунявӣ таҳия ва устувор карда метавонад.

Роҳи демократӣ ва дунявиро пеш гирифтани Тоҷикистон тасодуфӣ нест, зеро ҳодисаҳои нангине, ки дар кишвар солҳои 90-уми асри гузашта ба вуқӯъ омада буд, аз он шаҳодат медиҳад, ки дунявӣ будан ба Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибхитиёр ҳамчун омилҳои ҷомеаи соҳибхитиёрии давлат ва таҳкурсии бунёди давлати миллии тоҷикон ба ҳисоб меравад. Вобаста ба ин С. Шарипов менависад: «сохтори давлатии дунявӣ омилҳои асосии мавҷудияти халқ ва давлати тоҷик мебошад» [9, с. 124].

Дар замони муосир дунявӣ будан хусусияти умумичаҳонӣ дошта, ин тамоюл тамоми ҷомеаи Тоҷикистони соҳибхитиёрро фаро гирифтааст ва ҳамеша ғояву арзишҳои онро метавонад ҳифз кунад. Дар ин масъала сарвари давлат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суханронии хеш қайд намудаанд: «Бо қабули Конститутсияи майлу иродаи халқи Тоҷикистон оид ба эъмори давлати демокративу ҳуқуқбунёд ва дунявиро иҷтимоӣ, ки дар бобати интиҳоби сарнавишти минбаъдаи кишвар имтиҳони ҷиддие буд, муайян гардид... Роҳи интиҳобкардаи халқи Тоҷикистон сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва иҷтимоӣ мебошад. Мо ин роҳро бебозгашт интиҳоб кардем» [5].

Ҳамин тавр, омили бузургтарини рушди Тоҷикистон чун давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, махсусан дунявӣ – ин дастгирии чунин сиёсати давлат аз ҷониби халқи тоҷик ба ҳисоб меравад. Халқи тоҷик пурра ҷонибдори низоми дунявияти давлатдорӣ муосир мебошад.

Бояд зикр намуд, ки бунёди давлати дунявӣ ба ташаккул ва таҳкими демократӣ иртиботи қавӣ дошта, таъмини волоияти қонунро бе иродаи халқ ва ҳокимияти таъсисдодаи он, дар ҷомеа амалӣ гардонидан номумкин аст. Дунявӣ эълон гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон барои шаклгирии давлатдорӣ миллӣ ва таҳкими амнияти суботи сиёсиву иҷтимоии Тоҷикистон аҳамият ва шукӯҳи ҳосаеро доро мебошад.

Моҳияти дунявии кишвар аз моддаи аввали Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз мегардад. Тибқи моддаи 1 Конститутсия, Тоҷикистон давлати дунявӣ эълон гардидааст. Ин хислати давлат бо хусусияти ҷамъият, ки дар он таъсири дин хеле зиёд аст, вобаста мебошад. Мазмуни асосии хусусияти дунявӣ доштани давлат дар моддаи 8 Конститутсияи кишвар инъикос ёфтааст. Аз ҷумла, дар қисми дуюми он гуфта мешавад, ки ҳеч як мафкура, аз ҷумла мафкураи динӣ, ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф намешавад.

Меъёри мазкур давоми мантиқии қисми якуми моддаи 8 буда, дар он тибқи равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ сурат гирифтани ҳаёти ҷамъиятӣ муқаррар шудааст. Дар қисми чоруми моддаи 8 гуфта мешавад, ки ташкилотҳои динӣ аз давлат ҷудо буда ба қорҳои давлатӣ мудохила карда наметавонанд. Чунин хусусияти давлат бо моҳияти демократии он алоқаманд буда, ба манфиати тамоми мардум амал кардани онро мефаҳмонад. Аммо эълони ҷудо будани ташкилотҳои динӣ аз давлат, мазмуни инқори ҳамкориҳои онҳоро надорад. Шакли дунявии давлат яке аз шаклҳои эътирофшудаи ҳамкориҳои давлат ва дин мебошад, ки дар он ҳам манфиатҳои давлат ва ҳам манфиатҳои дин дар ҳаёти ҷомеа таъмин карда мешавад. Давлат ва дин бояд дар ҳалли проблемаҳои ҷаҳони муосир, ҳимояи айниятҳои миллию маънавӣ ва фарҳангӣ дунё бо ҳам шарик бошанд.

Ҳамчунин шакли дунявии давлат имкон медиҳад байни на танҳо давлат ва дин, балки байни фирқаҳои гуногуни дар як давлат дӯстона зиндагикунанда, ҳатто миёни ҷараёнҳои гуногуни як дин, мувофиқа нигоҳ дошта шавад. Барои онҳо имконияти зиндагӣ ва фаъолияти баробар фароҳам оварда, давлат чун ташкилоти сиёсӣ нисбат ба ҳама фирқаҳо ва ҷараёнҳо бидуни бартарият додан ба яке аз онҳо мавқеи муносибати якхеларо интихоб мекунад. Ин аст моҳияти давлати дунявӣ. Муносибати якхелаи давлат нисбат ба тамоми динҳо, аз ҷумла динҳои афзалият дошта дар ҷомеа яке аз вижаҳои калидии ҳар давлати дунявист. Бинобар ин, дар моддаи 26 Конститутсияи ҷумҳурӣ омадааст, ки ҳар кас ҳуқуқ дорад муносибати ҳудро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, алоҳида ва ё якҷоя бо дигар динеро пайравӣ намояд ва ё пайравӣ накунад, дар маросим ва расму оинҳои динӣ иштирок намояд [1].

Аз ин рӯ, давлати дунявӣ чунин давлат баромад менамояд, ки дар он ҳеч як дину мазҳаб ҳатмӣ ё худ афзалиятнок ҳисобида намешавад. Шаҳрвандони Тоҷикистон, сарфи назар аз он, ки ба кадом дин пайравӣ мекунанд, қомилан баробар ҳуқуқ мебошанд ва дар ягон ҳуҷҷати давлатӣ диндор будан ё набудани шахс сабаб карда намешавад. Давлат барои пойдоҳии таҳаммулу эътиромии байни шаҳрвандони диндору бе дин, байни ташкилотҳои динии мазҳабҳои гуногун, инчунин пайравони онҳо мусоидат намуда, ба таассуб ва ифротгароӣ роҳ намедихад.

Давлат дар роҳи бунёд ва таҳкими моҳияти дунявии худ бояд, қабл аз ҳама, кафолат ва ҳимояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрвандро, хусусан озодии вичдон ва эътиқоди

диниро таъмин намоянд. Танҳо дар шароити давлати дунявии ҳуқуқбунёд ҳар як шаҳрванд метавонад озодона ҷаҳонбинии маънавию динии худро ифода кунад. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандонро барои эътиқоди динӣ ва озодии вичдон қафолат медиҳад. Озодии вичдон ва эътиқоди динӣ маънои озодона қабул кардан ва ё накардани дин, ҳуқуқи ҳар як инсонро ба пайравӣ кардан ё пайравӣ накардан, ба таври инфиродӣ ё ҳамроҳи дигар он пайравӣ кардан ба ягон динро дорад.

Дар кишвари мо низ дунявият ба ҳамин маънию моҳият аст. Дар Тоҷикистон, боз як бори дигар таъкид мекунем, ки дин аз давлат не, балки иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудоянд ва ин худ як қадами тозаест, дар рушди маънии дунявият вобаста ба шароити миллӣ ва давру замон. Ин худ гавари поймол накардани адолат, роҳ надодан бар зулм аст. Пас давлати дунявӣ бо ҷудо кардани ташкилотҳои динӣ аз давлат дар баробари роҳ надодан ба дини расмии давлатӣ, ки ноғузир ба вайрон шудани адолати иҷтимоӣ меорад, зимнан ҳуди динро низ аз суъистифодаҳои сиёсӣ, аз табдил шудан ба хизматгори сиёсат замонат додааст. Аммо бо эълони дунявият, давлат динро аз муҳити иҷтимоӣ берун наандохтааст, балки онро ба муҳити фароҳи фарҳангию иҷтимоӣ кишвар ворид кардааст.

Ҳамин тавр, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи асосии ҳуқуқи бунёд ва пойдории давлати дунявӣ дар кишвар ба ҳисоб рафта, дар меъёрҳои худ ғояҳои пешқадами ҷамъиятию сиёсӣ ва принсипҳои асосии бунёди давлати дунявиро таҷассум намуда, ба ҳар як шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи ҳуқуқу озодиҳои худро оид ба эътиқоди динӣ ва озодии вичдон қафолат додааст.

Пайнавишт:

1. *Барномаи таълим ва тарбияи ҳуқуқи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2019, ки бо қарори Ҳукумати ҚТ аз 29 апрели соли 2009, № 253 тасдиқ гардидааст. – www.tmk.tj. (санаи муроҷиат 12 март соли 2021);*
2. *Имомов А. Ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Китоби дарсӣ. Нашири дуюм. Бо тағйири иловаҳо. – Душанбе: 2004. – 430 с.*
3. *3.Конт-Спонвиль Андре. Философский словарь/ перевод с французского яз. Е.В. Головина. - М.: Изд.-во «Этерна», 2012. – 1120 с.*
4. *Останина А.В. Генезис идей светской модели государства // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2010, №2 (3).– С.27-35.*
5. *Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Пешивои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» -Минбари халқ аз 27 январӣ соли 2021, №4 (1298).*
6. *Сотиволдиев Р.Ш. Проблемаҳои назарияи давлат ва ҳуқуқ (китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ). - Душанбе: Империял - Групп, 2005. -720 с.*
7. *Тафсири илмӣ-оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Зери таҳрири д.и.ҳ. М. А. Маҳмудов. – Душанбе: 2009. – 780 с.*
8. *Теплова Д.О. Светское государство в контексте религиозного ренессанса // Образование и право. – 2020, №3. – С.41-47.*
9. *Шарипов С.И. Таджикистану нельзя быть теократическим государством // Традиции и процессы демократизации в Таджикистане. – Душанбе, 2011. – Т.2. – С. 116-124.*

Reference literature:

1. *The Programme of Juridical Tuition and Upbringing of Citizens of Tajikistan Republic for 2009-2019 Validated by TR Government Enactment from April 29, 2009, № 253 – www.mmk.tj. Date of request: March 12, 2021*
2. *Imomov A. Constitutional Law of Tajikistan Republic. Manual. The 2nd edition. Revised and enlarged. – Dushanbe: 2004. – 430 pp.*
3. *Conte-Sponville Andre. Philosophical Dictionary// Translation from French by Ye.V. Yolovin. – M.: “Eterna”, 2021. - 1120 pp.*
4. *Ostanina A.V. Genesis of the Ideas Related to State Secular Model.// Bulletin of Omsk University. Series “Law”. – 2010, № 2 (3). – pp. 27-35.*
5. *Message of Tajikistan Republic President, Leader of Nation, Reverend Emomali Rakhmon to Majlisi Oli (Supreme Council) Of Tajikistan Republic “On Major Streamlines of Home and Foreign Policy of Tajikistan Republic”. – Minbari Halk (People’s Tribune), January 27, 2021, № 4 (1298)/*
6. *Sotivoldiyev R. Sh. The Problems of State and Law Theory (manual for higher professional educational establishments). – Dushanbe: Imperial-Group. 2005. – 720 pp.*
7. *Scientific Commentaries to Tajikistan Republic Constitution for Broad Mass of People// Under the editorship of Dr. of Law M.A. Makhmudov. – Dushanbe, 2009. – 780 pp.*
8. *Teplova D.O. Secular State in the Context of Religious Renaissance// Education and Law. 2020, № 3. – pp. 41-47.*
9. *Sharipov S.I. Tajikistan Can’t Be a Theocratic State // Traditions and Processes of Democratization in Tajikistan. – Dushanbe. 2011. – V. 2. – pp. 116-124/*